

**Barbara Sieńko**

Politechnika Rzeszowska

## **ANALIZA ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA ROZWOJU I INNOWACJI W PRZEDSIĘBIORSTWACH WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO**

### **1. Wstęp**

W Regionalnej strategii innowacyjności województwa podkarpackiego na lata 2005-2013 przyjęto cele strategiczne opracowane zgodnie z wizją i misją województwa [1, s. 11-13]. W całej strategii za cel generalny przyjęto budowanie skutecznego i sprawnego regionalnego systemu innowacji dla osiągnięcia trwałego, zrównoważonego rozwoju regionu. Warunkiem realizacji strategii rozwoju jest tworzenie i wzmacnianie infrastruktury finansowania zarówno w postaci środków bezpośrednio przeznaczonych na ten cel, m.in. takich, jak fundusze Unii Europejskiej, jak i podejmowanie działań zmierzających do dostosowania oferty usług finansowych do potrzeb przedsiębiorstw. Aby odpowiednio kształtować warunki rozwoju zrównoważonego w obrębie infrastruktury finansowej, niezbędne jest rozpoznanie stanu aktualnego, czyli odpowiedź na pytania:

- Z jakich źródeł finansowany jest rozwój w przedsiębiorstwach?
- Czy firmy inwestują w innowacje?
- Z jakimi barierami, problemami stykają się przedsiębiorstwa w obrębie finansowania inwestycji?

Celem referatu jest udzielenie odpowiedzi na postawione pytania, a prezentowane dane, informacje i analizy są częścią większej pracy badawczej z zakresu strategii wykorzystania obcych źródeł finansowania w przedsiębiorstwach województwa podkarpackiego.

## **2. Podstawowe informacje o przedsiębiorstwach województwa podkarpackiego i profilu prowadzonej działalności oraz warunkach wdrażania strategii zrównoważonego rozwoju**

Na koniec 2003 r. w rejestrze REGON w województwie podkarpackim zarejestrowanych było 142 682 podmiotów gospodarczych, z tego 5920 w sektorze publicznym i 136 762 w prywatnym. W strukturze przedsiębiorstw dominują prywatne mikropodsiębiorstwa, zatrudniające do 9 osób [6, s. 18-19]. Największą część w strukturze gospodarki województwa podkarpackiego stanowią sektory tradycyjne, stąd ok. 25% zatrudnionych pracuje w sektorach innowacyjnych i analitycznie 25% produkcji sprzedanej jest wytwarzane przez innowacyjne firmy. Jedynie 9% zatrudnionych pracuje w sektorach słabiej zaawansowanych technologicznie, a poziom produkcji wytwarzanej przez te zakłady nie przekracza 2% w regionie. Mimo iż województwo jest rolniczo-przemysłowe, to przemysł rozwija się dynamicznie i w kierunkach umożliwiających wdrażanie zrównoważonego rozwoju [6, s. 19-20].

Strategia została przyjęta, a jej realizacja i efekt w dużej mierze będzie warunkowany możliwościami finansowania celów i zadań. Strumienie finansowania strategii pochodzić będą: ze sfery publicznej, z państwowej i samorządowej, programów organizacji gospodarczych i społecznych o charakterze *non profit*, programów finansowanych i współfinansowanych przez jednostki gospodarki rynkowej (środki własne firm) albo organizacje gospodarcze, a także ze środków dostępnych na rynku kapitałowym. Ważnym zadaniem i kryterium skuteczności tutaj będzie wykorzystanie możliwości finansowania lub współfinansowania tych programów rozwojowych przez zagraniczne fundusze pomocowe, zwłaszcza fundusze strukturalne Unii Europejskiej, a także programy kwalifikowane do kontraktu wojewódzkiego.

## **3. Metody badań źródeł finansowania rozwoju i innowacji przedsiębiorstw w województwie podkarpackim**

Analizy dokonano na podstawie danych statystycznych uzyskanych z Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Rzeszowie, generowanych na podstawie rocznych ankiet przedsiębiorstwa składanych obowiązkowo do Urzędu Statystycznego na podstawie art. 31 Ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej [2].

Ponadto dokonano badania ankietowego w lipcu i sierpniu 2005 r. na statystycznie dobranej próbie 130 przedsiębiorstw, gdzie struktura przebadanych przedsiębiorstw odpowiada strukturze przedsiębiorstw działających w województwie podkarpackim z punktu widzenia zatrudnienia, obrotów i czasu prowadzonej działalności. Ponieważ podstawowe źródło danych statystycznych stanowi roczna

sprawozdawczość finansowa (bilans, rachunek zysków i strat oraz nakłady inwestycyjne), dane finansowe przedsiębiorstw za lata 1999, 2000 i 2001 prezentowane są zgodnie z Ustawą o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (DzU nr 121, poz. 591, z późniejszymi zmianami) [3], natomiast dla lat 2002, 2003 i 2004 w dostosowaniu do Ustawy z dnia 9 listopada 2000 r. o zmianie ustawy o rachunkowości, obowiązującej od 1 stycznia 2002 r. (DzU 2002 nr 113, poz. 1186, z późniejszymi zmianami) [4], stąd też dane od 2002 r. nie są w pełni porównywalne z danymi z lat poprzednich.

#### 4. Analiza źródeł finansowania rozwoju i inwestycji przedsiębiorstw województwa podkarpackiego

Dane o kondycji finansowej przedsiębiorstwa, a szczególnie o źródłach finansowania inwestycji i kierunkach działań inwestycyjnych to jedne z najmocniej strzeżonych informacji w firmie, więc analiza źródeł finansowania rozwoju przedsiębiorstw województwa podkarpackiego nie jest łatwa, zwłaszcza gdy celem jest zidentyfikowanie środków przeznaczanych na inwestycje. Próbę taką podjęto na podstawie danych statystycznych składanych przez jednostki gospodarcze w Urzędzie Statystycznym w Rzeszowie.

Jak wynika z danych zawartych w tab. 1 i 2, wartość aktywów trwałych przedsiębiorstw działających w województwie podkarpackim w latach 1999-2004 systematycznie wzrastała z 14 012,9 mln zł do 16 706,6 mln zł, to jest wzrosła o 19,2%. Takie tempo wzrostu wartości majątku trwałego w ciągu sześciu lat należy ocenić jako niskie.

Tabela 1. Aktywa trwałe przedsiębiorstw w województwie podkarpackim – stan na 31 grudnia w mln zł

| Lata                                   | 1999     | 2000     | 2001     | 2002     | 2003     | 2004     |
|----------------------------------------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
| Wyszczególnienie                       |          |          |          |          |          |          |
| Aktywa trwałe ogółem                   | 14 012,9 | 14 952,7 | 15 464,0 | 15 647,4 | 16 103,3 | 16 706,6 |
| w tym:                                 |          |          |          |          |          |          |
| – wartości niematerialne i prawne      | 178,3    | 307,1    | 639,0    | 470,4    | 432,5    | 511,5    |
| – koszty zakończonych prac rozwojowych | 11,6     | 15,1     | 13,1     | 19,0     | 27,2     | 36,3     |

Źródło: [5, s. 47], dane uzyskane bezpośrednio w Urzędzie Statystycznym w Rzeszowie.

W tym samym okresie badawczym nastąpił wzrost wartości niematerialnych i prawnych z 178,3 do 511,5 mln zł, co daje wzrost o 186,9% w porównaniu z 1999 r. Jeszcze szybszy przyrost obserwujemy w kosztach zakończonych prac rozwojowych, które z poziomu 11,6 mln zł w 1999 r. wzrosły do 36,3 mln zł w 2004 r., to jest o 212,9%.

Tabela 2. Aktywa trwałe przedsiębiorstw w województwie podkarpackim – stan na 31 grudnia (rok bazowy 1999 = 100%)

| Lata<br>Wyszczególnienie               | 1999 | 2000  | 2001  | 2002  | 2003  | 2004  |
|----------------------------------------|------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Aktywa trwałe ogółem                   | 100  | 106,7 | 110,3 | 111,7 | 114,9 | 119,2 |
| w tym:                                 |      |       |       |       |       |       |
| – wartości niematerialne i prawne      | 100  | 172,2 | 358,4 | 263,8 | 242,6 | 286,9 |
| – koszty zakończonych prac rozwojowych | 100  | 130,2 | 112,9 | 163,8 | 234,5 | 312,9 |

Źródło: [5, s. 47], dane uzyskane bezpośrednio w Urzędzie Statystycznym w Rzeszowie.

Należy przyjąć, że innowacje zależne są od wartości nakładów na prace rozwojowe, a ich wartość będą również odzwierciedlać wartości niematerialne i prawne. Mimo niskiego tempa wzrostu aktywów trwałych, znacznie większe tempo przyrostu wartości niematerialnych i prawnych oraz najwyższe w tej grupie tempo wzrostu wartości zakończonych prac rozwojowych jest więc optymistyczną prognozą na przyszłość.

Jak wynika z danych zawartych w tab. 3, nakłady inwestycyjne na środki trwałe poniesione przez jednostki gospodarcze w 2003 r. wynosiły 1914,8 mln zł i były niższe o 2,3% od poniesionych w 1999 r. oraz wyższe o 12,0% od poniesionych w 2002 r. Od 1999 r. do 2002 r. poziom nakładów systematycznie się zmniejszał, a oznaki ożywienia obserwujemy dopiero w 2003 r. Analizując strukturę wydatków, należy stwierdzić, że kształtuje się ona podobnie w badanym

Tabela 3. Nakłady inwestycyjne według grup środków trwałych w przedsiębiorstwach województwa podkarpackiego w latach 1999-2003

| Lata<br>Wyszczególnienie                     | 1999    | 2000    | 2001    | 2002    | 2003    |
|----------------------------------------------|---------|---------|---------|---------|---------|
| Nakłady inwestycyjne ogółem w mln zł         | 1 960,2 | 1 834,5 | 1 766,3 | 1 710,2 | 1 914,8 |
| w tym w mln zł:                              |         |         |         |         |         |
| – budynki i budowle                          | 643,8   | 834,1   | 710,4   | 688,6   | 709,4   |
| – maszyny urządzenia techniczne i narzędzia  | 1 020,0 | 791,5   | 854,1   | 888,9   | 1 000,2 |
| – środki transportu                          | 172,8   | 181,3   | 172,9   | 113,2   | 159,9   |
| w tym jako % w inwestycjach ogółem:          |         |         |         |         |         |
| – budynki i budowle                          | 32,8    | 45,5    | 40,2    | 40,1    | 37,0    |
| – maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia | 52,0    | 43,1    | 48,4    | 52,0    | 52,2    |
| – środki transportu                          | 8,8     | 9,9     | 9,8     | 6,6     | 8,4     |

Źródło: [5, s. 58], dane uzyskane bezpośrednio w Urzędzie Statystycznym w Rzeszowie.

okresie. Największy udział w wydatkach, ok. 50%, przeznaczone było na zakup maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi, z wyjątkiem roku 2000, kiedy wydatki w tym obszarze wynosiły 43,1%, a na budynki i budowle były wyższe i wynosiły 45,5%.

Podsumowując, w badanym okresie, mimo wzrostu wartości majątku trwałego, poziom nakładów na inwestycyjne do roku 2002 obniżał się. W roku 2003 nastąpił wzrost, jednak nie przekroczył poziomu z 1999 r. Nie ma dokładnych danych na ten temat, należy więc tylko ocenić jako pozytywną tendencję wzrostu poziomu wydatków na wartości niematerialnych i prawnych oraz wydatków na prace rozwojowe.

Tabela 4. Finansowanie nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach województwa podkarpackiego w latach 2000-2003 (w mln zł)

| Lata                                                   | 2000    | 2001    | 2002    | 2003    |
|--------------------------------------------------------|---------|---------|---------|---------|
| Wyszczególnienie                                       |         |         |         |         |
| Nakłady inwestycyjne ogółem                            | 1 834,5 | 1 766,3 | 1 710,2 | 1 914,8 |
| Źródła finansowania w tym:                             |         |         |         |         |
| – środki własne                                        | 1 268,3 | 1 143,1 | 1 163,6 | 1 353,9 |
| – środki budżetowe                                     | 51,2    | 67,2    | 76,2    | 62,4    |
| – kredyty i pożyczki krajowe                           | 253,0   | 270,5   | 347,0   | 292,9   |
| – środki bezpośrednio z zagranicy                      | 86,5    | 100,2   | 21,3    | 67,6    |
| – inne źródła                                          | 54,8    | 22,5    | 15,6    | 22,6    |
| Nakłady niesfinansowane                                | 120,7   | 162,8   | 86,5    | 115,4   |
| Źródła finansowania jako % w nakładach inwestycyjnych: |         |         |         |         |
| – środki własne                                        | 69,1    | 64,7    | 68,0    | 70,7    |
| – środki budżetowe                                     | 2,8     | 3,8     | 4,5     | 3,3     |
| – kredyty i pożyczki krajowe                           | 13,8    | 15,3    | 20,3    | 15,3    |
| – środki bezpośrednio z zagranicy                      | 4,7     | 5,7     | 1,2     | 3,5     |
| – inne źródła                                          | 3,0     | 1,3     | 0,9     | 1,2     |
| Nakłady niesfinansowane                                | 6,6     | 9,2     | 5,1     | 6,0     |

Źródło: [5, s. 60], dane uzyskane bezpośrednio w Urzędzie Statystycznym w Rzeszowie.

Źródła finansowania nakładów inwestycyjnych, jak prezentuje to tab. 4, wskazują na największy udział środków własnych. Udział ten w badanym okresie wynosił ok. 70% nakładów, z wyjątkiem 2001 r. kiedy wyniósł 64,7%. Drugim co do ważności źródłem finansowania były kredyty i pożyczki, których udział wzrastał z 13,8% w 2000 r. do 20,3% w 2002 r., a następnie spadł do 15,3% w 2003 r. Pozostałe źródła miały niewielki udział w finansowaniu nakładów inwestycyjnych, w których znajdowały się również środki Unii Europejskiej, przeznaczone na ten cel.

Podsumowując należy stwierdzić, że podmioty gospodarcze finansują rozwój, w tym inwestycje, głównie z kapitałów własnych.

## **5. Analiza barier i problemów, z jakimi stykają się przedsiębiorstwa w obrębie finansowania inwestycji i innowacji**

Poszukując odpowiedzi na pytanie o bariery i problemy w finansowaniu inwestycji i innowacji, przeprowadzono badania ankietowe w 130 przedsiębiorstwach województwa podkarpackiego. Wyniki badań zostaną zaprezentowane tylko w wybranych obszarach zgodnych z celem opracowania.

Na pytanie: czy firmie są aktualnie potrzebne dodatkowe środki do realizacji przyjętej strategii rozwoju pozytywną odpowiedź udzieliło aż 69,5% respondentów. Można wnioskować, że przedsiębiorstwom brakuje środków na realizację przyjętych już strategii. Na pytanie, jak zamierzają pozyskać brakujące środki, w ankietach wskazano:

- poprzez pozyskanie obcych źródeł finansowania, w tym kredytów bankowych (66%),
- zwiększenie kapitałów własnych (23,8%),
- pozyskanie tych środków poprzez fuzje czy inwestora strategicznego (4,8%),
- nie zamierzamy pozyskiwać środków, ale skorygować strategię rozwoju (5,4%).

Z odpowiedzi wynika, że większość przedsiębiorstw (66% ankietowanych) będzie poszukiwała zewnętrznych źródeł finansowania i niezwykle ważne jest, aby, z jednej strony, oferta usług finansowych była dostosowana do oczekiwań i warunków działania, z drugiej strony, by firmy były w stanie spełnić wymogi formalne stawiane przez oferentów usług.

Odpowiedzi na kolejne trzy zadane pytania wskazują na szereg problemów, trudności i barier często uniemożliwiających pozyskanie zewnętrznych źródeł finansowania. Na pytanie, które obce źródło najłatwiej pozyskać, ankietowani wskazywali na pierwszym miejscu kredyt kupiecki, na drugim leasing, i dalej kredyt bankowy, natomiast najtrudniej pozyskać, według ankietowanych, środki z UE przeznaczone na ten cel. Tę opinię ankietowanych potwierdzają odpowiedzi na pytanie o źródła finansowania obecnie realizowanych inwestycji. Aż 88% firm finansuje je głównie ze środków własnych, kolejnym uzupełniającym źródłem finansowania jest kredyt kupiecki (36% ankietowanych), dalej kredyty i pożyczki bankowe (30%) i pozyskane środki unijne oraz dotacje i subwencje (21%). Kolejne pytanie dotyczyło identyfikacji trudności w pozyskiwaniu zewnętrznych źródeł finansowania. Na pierwszym miejscu (56% odpowiedzi) ankietowani wskazali jako barierę wysokie koszty pozyskania i obsługi (koszty finansowe) i z taką samą liczbą odpowiedzi wskazano trudności formalne, tj. procedury bankowe, wymagane zabezpieczenia, procedury firm leasingowych, warunki ograniczające dostęp określone w funduszach unijnych i inne. Na pytanie: czy przedsiębiorstwo jest innowacyjne, 55% ankietowanych odpowiedziało, że tak. Jako źródło innowacji firmy wskazują w 70,6% zakup wartości niematerialnych i prawnych, w tym autorskie prawa majątkowe i prawa pokrewne oraz licencje i koncesje. Pozostałe firmy (29,4% odpo-

wiedzi) prowadzą prace własne badawczo-rozwojowe. Na pytanie: jak traktowane są innowacje w działalności firmy, 45% respondentów odpowiedziało, że priorytetowo jako ważny czynnik rozwoju i budowy konkurencyjności firmy, 35% odpowiedzi wskazało, że jest to działalność dodatkowa – uzupełniająca działalność bieżącą, a 20% stwierdziło, że jako konieczność, wtedy gdy konkurencja wyprzedza ich na rynku.

## 6. Zakończenie

Reasumując przedstawione powyżej wnioski, należy stwierdzić że:

- od 1999 r. obserwujemy niskie tempo rozwoju przedsiębiorstw województwa podkarpackiego, z oznakami ożywienia od 2003 r.;
- około 70% firm identyfikuje brak wystarczającej ilości środków na realizację przyjętych strategii;
- aż 66% poszukuje zewnętrznych dodatkowych źródeł finansowania działalności;
- głównymi źródłami finansowania inwestycji, w tym innowacji, są kapitały własne i kredyt kupiecki, co ogranicza możliwości, a ponadto naraża firmy na pogorszenie płynności finansowej;
- problemem i barierą w pozyskiwaniu zewnętrznych źródeł finansowania dla przedsiębiorstw są wysokie koszty pozyskania i obsługi oraz wymagania formalne przy ubieganiu się o nie;
- w większości firmy traktują innowacje priorytetowo, co przekłada się na dynamiczny wzrost zakupów wartości niematerialnych i prawnych oraz większe nakłady na prace badawczo-rozwojowe;
- niekorzystny jest mały udział środków z funduszy Unii Europejskiej w finansowaniu innowacji, co może być spowodowane wymaganiami formalnymi i trudnościami w ich pozyskaniu, na co wskazują przedsiębiorstwa.

## Literatura

- [1] *Regionalna strategia innowacji województwa podkarpackiego na lata 2005-2013*, Oficyna Wyd. Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2004.
- [2] Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (DzU 1995, nr 88, poz. 493, z późniejszymi zmianami).
- [3] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (DzU 1994 nr 121, poz. 591, z późniejszymi zmianami).
- [4] Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o zmianie ustawy o rachunkowości (DzU 2000 nr 113, poz. 1186, z późniejszymi zmianami).
- [5] *Wyniki finansowe podmiotów gospodarczych w województwie podkarpackim w latach 1999-2003*, Wojewódzki Urząd Statystyczny Rzeszów, Rzeszów 2005.
- [6] *Zintegrowana analiza województwa podkarpackiego*, RSI Podkarpacie, Wyd. Oficyna Wyd. Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2004.

## **THE ANALYSIS OF FUNDING SOURCES FOR THE DEVELOPMENT AND INNOVATIONS IN ENTERPRISES OF PODKARPACIE REGION**

### **Summary**

One of the essential conditions of development and increasing of podkarpackie region competitiveness, in context of Poland's membership in EU as well as process of globalization, is the creation and improvement in infrastructure of financial support of the widely understood innovations. They are one of basic realization factors of sustainable development - to which all regions of EU should aim. Financial resources directed on this aim, offer of financial services adapted to expectations of enterprises, and the utilization of the UE funds, are the basic conditions, which have to be fulfilled for leading development in this direction.